

Drótos András:

*Ped. Műhely 1996/4*

## **A Tiszadobi Andrassy-kastély és Gyermekváros története**

Az Alföld, ezen belül az alsó-szabolcsi Tisza-part egyik ékessége, gyöngyszeme az Andrassyak tiszadobi kastélya, amely a környék kedves kiránduló központja (is lehetne). Annak, aki a kastély múltjáról, sorsáról többet szeretne tudni, szíves figyelmébe ajánlom Czágány Kálmán és C. Kürthy Katalin Tiszadobról készült kismonográfiáját, amelyet a Tájak, Korok, Múzeumok sorozat 418-as füzeteként adtak ki, valamint a Dercsényi Balázs szerkesztette Magyar kastélyok című Officina Nova kiadványt. Ez utóbbi gyönyörű képeket közöl az 1880 és 1885 között épült kastélyról és a puszpáng-labirintusról (amelyet már a filmkészítők és a képeslap-fotográfusok is fölfedeztek). Ezek mellett számos más műemlék, emlék és műtárgy ékíti a község területét és környékét. A szarmata - római eredetű sáncrendszer, a Csörsz-árok, s az Árpád-kori földvár ma már csak lepusztult nyomaiban látható. Andrassy-hagyatékból több is van a településen: a Tubus nevű egykori magtár, a ma polgármesteri hivatalként egyszintű kiskastély és még egy kastély a külterületen. A helyben Urkonnak nevezett domb három szép műemléke Széchenyi István, Andrassy Gyula és Vásárhelyi Pál elvülhetetlen érdemeiről mesél, emlékezik a Tisza szabályozását elindító folyamatban. Szép régi építészeti emlékek és több helyi, községi érdekű műemlék, állandó kiállítások mutatják, hogy törekvő emberek telepedtek meg ezen a természeti gyönyörűségeken is páratlanul gazdag tájon.

A jobb sorsra érdemes kastély története 1949-50-től kapcsolódik össze az Ádám Zsigmondtól Hajdúhadházon alapított, de a tiszadobi időszakban már mások vezette gyermekváros történetével. Maga az építmény még őrzi régi szépségét, de belül már kevés található az egykori Andrassy-hagyatékból. A hadvonalasok, a helyiek "gyűjtőszennvedélya" és a gyermeki játékoság, tiszteletlenség megtették a határukat. Becsületükre legyen mondván az egykoriaknak és a maiaknak, a gyermekváros a vegetációs környezet és a kastélypark gazdája is igyekezett lenni, ennek ellenére úgy tűnik nekem, hogy ez az örökség is megváltozott képet mutat. A mai állapotát a régivel összevetni nem tudom ugyan, de a francia "minták" nyírott kertjei s az elvadulóban levő tiszafás nem igazán hozhatók szépség tekintetében párhuzamba. Odalett néhány szobor is. Egy oroszlánfigurára, amelynek darabját még láttam, magam is emlékszem, s valahonnét egy mészkőből faragott fejet még egy éve is előbányásztak a gyerekek valamilyen földmunka során. A puszpáng-labirintus sarkain elhelyezett, máig látható talpazatokon, s a bejárat melletti oszlopokon is kellett legyen egykor valami műalkotás. Talán csak az a kompozíció élte túl az idők "viharát", amely a franciakeret közepén áll. A parkban található többi műalkotás már a gyermekváros itteni működése idején került a mai helyére.

Andrassy-örökség a kastélyépület maga, s két gazdasági épület, amelyekben ma nevelői lakásokat alakítottak ki. Az egyik funkciója szerint istálló volt, a másik kocsiszín. A többi építményt később telepítették a területre. Nevelői lakások, tanműhelyek, gazdasági épületek, iskolaépületek, százszemélyesre tervezett nevelő-

otthoni épület, tornaterem, üzemi konyha és más építmények kerültek a Holt-Tisza partjára. Bizonyára volt logikája a telepítésnek, mára azonban, a többszöri szemléltetváltás következményeként, eléggé összevisszának tűnik ez az épületrengeteg. S ez is hozzájárul ahhoz, hogy sokan sajnálják azt a lehetőséget, amely a nagyon értékes főépület, a kastély műemléki hasznosítása mellett megteremtődhetett, illetve megőrződhetett volna. S bár a műemlékvédelem is áldozott az oktatásügy mellett az épület fenntartására, ma a műemléki jelleg csak madártávlatból igaz.

A gyermekváros idetelepítésével hasznosított kastély csak névlegesen maradt műemlék. Belső szerkezetének, belső tereinek alakítása a nevelőotthoni célokhoz igazodott. Az itt elhelyezett fiatalok életéhez megfelelő színteret kellett biztosítani. Ez hálóterem kialakításával, új és újabb fűtési rendszerek telepítésével, vízesblokkok létesítésével, raktárak szervezésével, ajtók nyitásával és befalazásával, illetve más építészeti átfogalmazásokkal járt együtt. Ahhoz képest, hogy egy ilyen funkcióváltás mekkora átalakításokkal - uram bocsá' rombolással - is járhatott volna, még minden a helyén van, jóvátehetetlen károkat nem tett a gyermekotthon belső építészeti tekintetben a kastélyban. Ezért a használó nem hibáztatható. Inkább előnyök keletkeztek a folyamatos gyermekvédelmi hasznosításból. Példák serege sorolható arra, hogy a leromlás, romosodás lett a sorsa azoknak az épületeknek, amelyek lakatlanok maradtak, nem kaptak olyan funkciót, amely folyamatos karbantartással is együtt járt. A vencesellői Dessewffy-kastély szégyenét, a kótaji kastély korábbi állapotát vagy a már magántulajdonban levő, egykor termelőszövetkezeti méregraktárként hasznosított Sziget határrészbeli kiskastélyt (itt helyben, Tiszadobon) említhetem.

Mindezeket azért bocsátottam előre ebben az írásban, mert azokkal a problémákkal szeretnék foglalkozni, amelyek az Andrássy-kastély és a Tiszadobi Gyermekváros sorsával, viszonyaival függenek össze. A műemléki épület, amely időlegesen az elidegeníthetetlen építmények kétszázas listáján is szerepelt, és a gyermekintézmény együttélésének ma számos gondját, problémáját lehetne tisztázni. A gazdálkodási lobby hívei, bármelyik oldaláról közelítik is meg a kérdést, a veszteséges üzemeltetést látják csak a "párkapcsolatban". A gyermekváros oldaláról nézvést, a kastély inkább költségvetési vízfej. Bár hoz néhány forintot a konyhára a szállodaszerű működtetés és a kempingezők fogadása, ez azonban nem jelenti az önfenntartást. Meg valamiképp ambivalens magatartásnak is érzem a költségvetési és a vállalkozási funkciók összekeverését ilyen formában. A fenntartó megyei önkormányzat a kastély értékesítésétől és ezzel párhuzamosan a gyermekváros funkcióinak, feladatainak átszervezésétől reméli a fenntartási költségek csökkenését. Ezekről határozat is született. Bár információim nincsenek, azt azért remélem, hogy az eladás hívei sem ipari vagy raktározási célok megvalósítására szeretnék elidegeníteni az épületet. Leginkább megfelelő megoldás ebben az esetben a vendéglátóipari célokra való hasznosítás lenne.

Tény, hogy itt a megfelelő alkalom a műemlék és a gyermekváros sorsának szétválasztására, vagy szimbiózisuk újra fogalmazására. A "szakosítással" középiskolai otthonná lett intézmény a nevelőotthoni oldalon létszámában csökkent, így

főlösslegessé váltak a kastélyban kialakított hálótermek, felszabadítható lett az épület. Ma már könnyen kiváltható a gyermekvárosi épületszükségletek sorából. A fenntartónak joga van belátása szerint hasznosítani az épületet.

Sokkal bonyolultabb ügynek látom azonban azt a döntést, amely a nevelőotthon és a szakmunkásképző együttélését érinti. Tény, hogy az otthon környezetében elérhető távolságra található néhány középiskola, vagy helyi általános iskola is, ha szükségessé válna. Megfontolandó, átgondolandó és talán a hamarosan helyben is megvalósítható első családotthonos vállalkozáson modellezhető ez az ötlet, terv. Az ördög - ahogy mondani szokták - mindig a részletekben búvik meg. Tiszadob (a gyermekváros), emlékezetem szerint teljes története során afféle végső stáció volt a megyei nevelésügyben. Ha a fiatal már nagyon sok lehetőséget elszalasztott életében, akkor itt még egy utolsó vagy utolsó utáni sokadik kísérletet tettek a megmentésére, hogy tisztességes polgára lehessen a társadalomnak. Ezt a feladatot a gyermekváros mindig is fölvállalta, a túlkoros, a többszörösen hátrányos helyzetben levő fiatalok számára megteremtette az adekvát intézményeket, kidolgozta a megfelelő vagy annak tartott metódusokat. Kelemen Lajos az alacsony előképzettséggel érkező ifjak felzárkóztatására gondolta végig, és valósította meg a túlkorosok szakmunkásképző iskoláját. 1977-ben megbízott vezetőként e sorok írója hozta létre az első hivatalosan is fogadott csoportot. A megyei gyermekvédelem közös igénye fogalmazódott meg abban is, amikor Csatlós Sándor, az akkori vezető az évtized elején kezdeményezte a szakiskolai tagozat létrehozását a szakmunkásképző szervezeti keretein belül. Már a gyermekvárosnak és a hozzá kapcsolódó képzési egységnek. (Sajnos már csak szakmunkásképzőről és szakiskoláról van szó). Igazán tudnék örülni egy olyan változásnak, az állami gondozott ifjak érdekében, ha magasabb képzést nyújtó tagozat irányába haladhatnánk (kialakultak a tapasztalatok árán megszenvedett módszerei, amelyek a gyereksereg felkészültségéhez igazodnak.).

Az Andrassy-kastély olyan nemzeti műemlékünk, amelynek jelenlegi állapotában benne rejlik az a lehetőség is, hogy fölébredjen a hosszú szendergéssből, és ismét sokak által látogatott, kedvelt nemzeti ereklyénk legyen. Ha összehasonlítom a mai állapotában a felvidéki (szlovákiai) Betlér községben fennmaradt, egykor szintén Andrassy kézben levő kastéllyal, bizony van miért elszomorodnom. Az emléktárgyak ottani tömege, a családi gazdagságot sugárzó berendezés, a lenyűgöző méretű és berendezésű könyvtár, úgy általában a hagyaték nagysága elakasztja az ember szavát, ha először látja. Andrassy Gyula, a mi kastélyunkat építtető főnemes is volt akkora nagysága ennek a népnek, hogy megérdemeljen a megyétől egy múzeumot abban a palotában, amely egykor az övé volt. Biztosan költséges dolog lenne kihalászni a folyóból az odaveszett fejszét, s talán a nyelét is messzire vitte már a víz, de a nemzettudat ápolása talán megérné a költséget és a fáradozást.

Nem megvetendő és elvetendő elgondolás a kastély vendéglátóipari hasznosítása sem. Nem véletlenül ecsetelgettem a bevezetőben hosszasan és gondosan megválogatott színekkel ennek a falunak a szépségeit, természeti adottságait. Nem véletlenül választották nyári lakhelyüknek az Andrassyak sem. Ám az célszerű

lenne, ha az eladás mint végleges és visszavonhatatlan megoldás mellett más alternatívákat is alaposan megfontolná a fenntartó. Jelentős vagyoni és eszmei értékről van szó, így ez az a tipikus eset, amely igazán megér egy bizottságosdit. Milyen alternatívákat lenne célszerű megvizsgálni? Nem lenne-e jobb megoldás apportként bevinni egy szállodai vállalkozásba az épületet, s ehhez keresni megfelelő társakat: szállodai láncolatokat, magánvállalkozókat, konzorciumot. A megyei önkormányzat többféle módon profitálhatna egy ilyen gazdasági szervezet működéséből. Egyrészt tőkerészesként; másrészt megvizsgálható lenne az is, hogy egy ilyen háttérrel a gyermekváros nem indíthatna-e olyan szakközépiskolai profilt, amely szállodai vállalkozásban hasznosítható szakmákra képezne ki fiatalokat.

Tiszadob a falusi turizmusban is részt vesz több helyi vállalkozóval. Ez mutatja, hogy megfelelő propagandával felkelthető lenne az érdeklődés a hely és a kastélyból alakítandó hotel iránt belföldön és külföldön egyaránt. A vadászat, a vízisportok és sok "úri" sportág szerelmesei, kedvelői számára lehetne itt némi vállalkozó kedvvel és valakiknek a pénzével a pihenéshez, szórakozáshoz és a társasági élethez megfelelő helyet teremteni. Hadd vessem föl azt is, hogy a vegyes profilú hasznosítás lehetőségét sem lenne szabad végiggondolatlanul elvetni. Szép és nagy épület ez, sok kisebb-nagyobb helyiséggel, szobával, teremmel, leválasztható terekkel. El lehet képzelni egy olyan megoldást is, amelyben a földszinti részt műemléki, az emeleti részeket pedig vendéglátóipari/szállodai célokra hasznosítanák. Nekem első olvasatra körbejárhatónak tetszik egy ilyesféle elképzelés is. Kérdés az is, hogy a műemlékvédelemmel miként fogadtathatók el az ilyen elgondolások, ötletek. A kompromisszumos megoldásoknak megvan az az előnye, hogy minden nézet képviselői megnyugodhatnak, hiszen részben teljesültek a céljaik.

Akár az eladás, akár az együttes vállalkozás mellett dönt a közgyűlés, előtte meg kell tenni bizonyos gazdasági jellegű lépéseket. Elő kell készíteni a kastélyt az eladásra vagy a vállalkozásra. Elengedhetetlen lépés a gyermekváros és az Andrassy-palota területi elkülönítése, közműveinek az új elgondoláshoz való igazítása. Hogy miképp kell ezt végrehajtani, azt a szakemberek tudják. Csak hal-kan jegyzem meg, hogy az értékesítés lehetőségeit vizsgálva leginkább útban levő gyermekvárosi épületnek a nevelőotthon és a vele egy épülettömbbe fogalmazott egyéb kiszolgáló terek látszanak.

Hasonló de adekvát lépéseket a gyermekváros megmaradó territóriumán is vég-re kell majd hajtani. Ezek az intézmény belső gondjai kell legyenek, hiszen erre alkalmas gazdasági szervezettel rendelkezik. Végiggondolandó, hogy milyen feladatok maradnak meg, milyen profilváltásokat kell makro- vagy mikrométerekben megvalósítani (marad-e szakmunkásképző; mi legyen a szakiskolával; maradnak-e a többszörösen hátrányos helyzetű fiatalok intézményei, a gyermekváros; milyen helyet és szerepet szán neki a fenntartó a gyermekvédelem megyei rendszerében; nekik lesz-e kilenc-tizedik osztály; milyen méretekben engedi kibontakozni a családотthonos hálózatot helyben a fenntartó; akar-e az állami gondozottak részére kvalifikáltabb képzést nyújtó szakközépiskolát tagozati szinten Tiszadobon engedélyezni; ha marad a szakmunkásképző, milyen szakmákat akar az itt elhelyezett

fiatalok részére élethivatásként oktatni - elnézést kérek a kedves olvasótól, hogy így, ömlesztve soroltam az egyenként is fejezetnyi teret és magyarázatot igénylő kérdéseket, de ez még valóban csak a nagya az ilyen volumenű változások esetében végiggondolandó nevelési, oktatási és gazdasági problémáknak. Ezek olyan szakmai jellegű gondok, amelyeket nem ebben az oktatáspolitikai, művelődéspolitikai kérdéseket felvető írásban kell átvizsgálni "megrágni".

Jobb módszert magam sem tudok ezekre, mint azt, hogy az unalomig meg kell beszélni a dolgok állását, föltárni, kitisztítani az elgennyedt sebeket. Titkon abban reménykedem, hogy a gyermekváros a szükséges átszervezések után is gyermekváros marad, nem csupán nevelőtthonként vegetál majd. Gyerekszeretettel, hozzáéréssel, sok okos és olesó kivitelezésű ötlettel, tudatosan, elvszerően épített belső és külső kapcsolatokkal esodákat lehetne cselekedni még a gyermekvédelemben is.

Ádám Zsigmond és Kelemen Lajos gyermekvárosának hívéként bízom abban, hogy a gyermekvárosi intézményformában még további hasznosítható lehetőségek rejlenek. Újra gondolva az Andrássy-palota és a gyermekvédelmi szervezet viszonyait, biztosan találhatók megnyugtató megoldások, kompromisszumok mindkét utódszervezet szükségleteinek kielégítésére. Ha már összehozta őket a történelem egy kényszerházasságban, hát a válás és vagyonmegosztás is elérhet egymás mellett ebben a szemet gyönyörködtető és lelkeket gyógyító tájban a múlt és a jelen.